

Népi vallásosság és választási vereség

„Visszanyesve kizöldül” (Szent Benedek)

VARGA KÁROLY¹

„Áldott szép pünkösdeknek gyönyörű ideje...” – Balassi hangütése óta hányszor állt rá a lélek egy ilyen nyár eleji boldog felfohászkodásra. A csíksomlyói szuper-búcsúnál lélekemelőbbet pedig a kárpát-medencei magyarság számára elgondolni sem lehet. A kisebb-nagyobb „keresztaljak” (katonába átfordítva: inkább „rajok” vagy „szakaszok”, mintsem „zászlóaljok”, de végül is kb. kéttucat hadosztálynyi lelki tűzerővé összerendeződve) özönlének a valamikori 63 vármegyéből a Boldogasszony-Királyasszony seregszemléjébe. Ez a magyar Lourdes, ez a magyar Fatima.

Ugyanezen hét elején, május 13.-án úgynevezett „fatimai engesztelő nap” volt szerte az országban. Az egyik különösen szép budai templomunkban – melyet sajátos látványossága miatt egyre erőteljesebben védeni kell a pusztán kíváncsiskodó „turisták” vasárnapi rohamaitól – ezen a csendesebb hétköznapon egy szomorú esemény bensőséges megbeszélése zajlik. Szívhez - vagy inkább észhez - szólóan vigasztalást nyújtó. Visszatekintve ugyanis az egy hónappal korábbi „fatimai 13.-ára”, akkor még, a két választási forduló között, magas fordulatszámom járt egy országos „imahadjárat”, amibe ez a közösség is szívvel-lélekkel bekapcsolódott. Akkor ugyan már a megdöbbenő első forduló után kissé óvatosabban körülírva (már kerülve például a biztos győzelmi várakozásban még elhangzott „balliberális” kitételt), de azért minden jelenlevő számára egyértelműen meghatározottat, hogy melyik politikai erő győzelméért, melyiknek a vereségéért „ostromoljuk az eget”. (Az örvendetesen stabil példányszámú Új Ember is megtelt az imakörök szerveződésének apróhirdetéseivel. Találomra egy másik budai „ima-század” toborzóját kiemelve a választás előtti kettős számból: „A városmajori Jézus Szíve plébániatemplomban az elsőpénteki 18 órai szentmiséket a magyar családokért ajánlják fel. Közösen imádkoznak a család egészségéért, egységéért és a választásokra készülve azért is, hogy a családok érdekeit – a magyar jövőt – szívükön viselő képviselők kerüljenek 2002-ben a Parlamentbe.”)

Nos, ennek az országosan szétterítve szintén csíksomlyói méreteket elérő „lélekindulásnak”, hadrendbe állított népi vallásosságnak a hihetetlen kudarcra ütötte sebet lett hivatva most gyöngéden ápolgatni ez a májusi fatimai együttlét. Az engesztelő nap szentbeszédjében közvetlen hangon meséli el a szerzetes lekipásztor, hogy az áprilisvégi politikai fordulat óta szünet nélkül számtalan hívő zaklatja (majdhogynem kéri tőle számon), hogy jaj Atya, mi is történt, miben számítottuk el magunkat. S erre most bölcs és belenyugvá vigasztalásképp elmondja az Úristen hívő imáktól való elzárkózásának hosszú-hosszú példasorát, kezdve a választott nép babiloni fogságától egészen a vatikáni állam megszűnéséig, ahol véges-végig ugyanez volt a képlet: az Isten ügyére a hívő népeesség eget ostromló imái dacára súlyos csapást mértek a világi ellenerők, de ezzel végeredményben a nagyobb jót szolgálták. S a közvetlenül keserűnek érzett eredmény mindig történelmileg jobb lett annál, mint amit a jámbor imák meghallgatása hozhatott volna.

Felemelő, szép gondolatmenet. Csakhogy a mai ember számára nem több egy vita kiinduló tételénél. A katolikus hitbuzgalmi összejöveteleken Magyarországon ma még nem szokásos az, ami nyugaton (és a protestánsoknál már többfelé nálunk is) előfordul, hogy ti. az egyirányú igehirdetést dialógussá fejlesztik. Így csak utólag tudhatnak föltenni kérdéseket maguknak és egymásnak az „egyháziasan” vallásos emberek. Ehhez az emelkedett bölcsességhez például többekben fölmerülhetett az, hogy a szelíden prédikáló atya mit

¹ A szerző egyetemi tanár. Pázmány Péter Katolikus Egyetem

mondott volna akkor, ha történetesen meghallgatást nyer az elsőpró imahadjárat. És hamar kiadódik a paradox következtetés: valószínűleg az ilyen józanabb megfontolások, tisztultabb bölcsesség elsajátítására a nagyon óhajtott jobboldali győzelem aligha adott volna alkalmat. De nyomában az óvatos általánosítás is: az egyház(ak) mintha nem ugyanazt a vallásosságot ápolná(k) nyerő kurzusban, amikor úgy érzik, „sikerrel imádkoztak”, mint amikor azt kell megtapasztalniuk, hogy – számításaikhoz képest – „hiába fohászkoztak”. És mintha ez a második vallásosság-típus igazabb - mert felvilágosultabb és rokonszenvesebb! - lenne, mint az első.

A magyar domonkosok folyóirata, a „Tanítvány” hozza legújabb számában Leszek Kolakowski csaknem két évtizedes tanulmányát a „demitologizálás illúzióiról”, amely ugyan végső soron nem hagy kétséget az oxfordi lengyel vallásfilozófus katolikus hűségéről, de fölvezetésként hoz néhány kijózanító észrevételt. Szerinte a kereszténység sem volt ártatlan abban, hogy a modern ember szembe fordult a Bibliával. S a kereszténység magának sem tett jót azzal, hogy önmaga ellen fordította a kibontakozó felvilágosodást, amikor azon fáradozott, hogy kinyilatkoztatott tanítása „ugyanaz a fajta tudás” legyen – „még ha másodrendű kivitelben is” -, mint a „világi tudás”. „Amikor a keresztény nevelés megőrizte a vallásos szertartásokkal és szentségekkel összefonódott mágikus elvárásokat és hiedelmeket, azt sugallva, hogy épp csak eltűri azt a meggyőződést, miszerint a szertartások és az ima, amelyek magától értetődően bevonják az isteni energia működését az ember életébe, valójában jól hasznosítható technikák, mintha mondjuk az ima egyfajta manipulációs eszköz lenne, amelynek ha helyesen alkalmazzuk, meg kell hoznia a maga kívánatos eredményét; s ha mégis másképp történik, akkor vagy az eljárás nem volt megfelelő, vagy az ima mint olyan semmit sem ér... , napnál világosabb lett, hogy a vallási kultusz ilyenén való felfogása annak vereségét jelenti a technikával vívott „háborúban”; ez utóbbi ugyanis, ha helyesen alkalmazzák, valóban szolgáltatja a javakat, amiket beígért... A hit összekeverése a tudással, amiért bizonyos mértékig a kereszténységet felelősség terheli, kivédhetetlenül a tudás szegény rokonává teszi a hitet; a kultusz összekeverése a technikával a kultuszt kivédhetetlenül eredménytelen vagy ugyancsak kétes értékű technikává degradálja; s annak mértékében, ahogy a keresztény egyházak áldásukat adták e műveletre, a kereszténység hozzájárult az ateizmus térhódításához.”

Ezekben a sorokban a csíksomlyói zarándokok egyik fele, de még inkább a „kívánatos” választási kimenetelért „imahadjáratozók”, több ponton találva érezhetik magukat. Amit a televízióban láttunk-hallottunk Csíksomlyóról, annak egyik felében ugyan hiteles és támadhatatlan pünkösdi lobbanás érződött (egy civilbe öltözött fiatal apáca mondta például, hogy a székelyek csodálatos kedvessége, meg a hely és idő szelleme egy évre feltölti tiszta lelkesedéssel), de a másik felében olyannak is tanúi lehettünk (amiben protestáns testvéreink aligha vettek részt), hogy a kegyszoborhoz odadörzsölt ruhadarabokat egy évre mindenféle baj, betegség ellenében orvosságos zacskó gyanánt rakták el. S ami a Kolakowski-említette „isteni energia” politikai felhasználásának kérdését illeti, noha a különösen szép budai templom és turista-attrakció előcsarnokában kőbe vésve áll a majdnem-vértanú hős Mindszenty bíboros mondása: „Nem félttem Magyarországot, ha lesz egymillió imádkozó magyar”, nem biztos, hogy akár e lánglelkű apostol, akár milliós nagyságrendű követői bizonyos helyzetekben nem estek-e áldozatul a lengyel vallásbölcselelő által leleplezett alaptévedésnek. Nem „degradálták-e a kultuszt” (az imát) ilyen „kivédhetetlenül eredménytelen vagy kétes értékű technikává”. Mindenesetre tényszerűen kevésbé hatékonyá, mint az illetékes szaktudományok és gyakorlati tapasztalatok segítségével kifejlesztett politikai (vagy akár üzleti) technikák. A makro-léptékben szervezett „választási imakörök mozgalom” hatásfoka – *ha már így próbára tettük szavazatgyűjtő erejét* -, ténylegesen lám alacsonyabbnak bizonyult némely „túloldali” profi közvéleményalakító médiatechnikánál, emezekkel elért népi szerveződésnél. Mert néha ugyan a Kolakowski által „szegény

rokonnak” becézett kultusz-technológia is hozhatja az elvárt eredményt (nagy példák erre éppen Mindszenty József országos „Mária-napok” rendezvényei), de erre szisztematikusan számítani a politikai (vagy pláne a vele összefüggő gazdasági-üzleti) életben, manapság már, minden megejtő jámborsága ellenére, mondjuk ki: istenkísértés. Ahogy Békés Gellért írja Istenkeresés című kis könyvében: „végeredményben Feuerbach, Marx és Freud hasznos szolgálatot tett a mai teológiának azzal, hogy a hagyományos istenképet, ami korunk gondolkodásának semmiképpen sem felel meg, eltávolította: az *'időjárás Istene'*, a *'hadak Ura'*, a *'rend őre'*, vagy a *'javak adományozója'* bizonyos kulturális és társadalmi összefüggésben már bálvánnyá válik, mert egy embercsoport érdekeit és törekvéseit képviseli.” A műholdas meteorológia korában esőért imádkozni nyilvánvalóan elavult népi vallásosság, de ugyanígy az is, ha bizonyos közgazdasági, szociológiai vagy alkalmazott szociálpszichológiai (politológiai) törvényszerűségek tiszteletben tartása és felhasználása helyett próbálkozunk az égiek „hajlítgatásával”.

Visszatérve egy szóra a vallásosság lendületes világi reményektől fűtött, (elő)triumfáló *versus* ilyen számításaiban már csalódott és ezért józanabban elgondolkodó létmódjaira, a vallásszociológusok egy érdekes összefüggésre figyeltek fel. A vallásosság dinamikusabb és rokonszenvesebb válfajai nem szükségképpen esnek egybe. Ahogy Vető Miklós magyar származású vallásos francia filozófus rámutat: míg a felvilágosult-karitatív brazil egyházban ürességtől konganak a templomok, addig a diktatórikus juntával csaknem egy húron pendülő argentinban, *akárcsak a kommunizmussal és az agresszív sovén erővel jól szót értő román ortodoxban*, tömve vannak. De a neves innsbrucki vallásszociológus Hermann Denz is kimutatja, hogy a 25 kisebb-nagyobb európai plusz a két nagy észak-amerikai országot átfogó vallásosság-tipológiában bizony kisebbségben vannak a II. vatikáni zsinattal kezdődött európai vallásosság “modern” korszakának a képviselői (a reformereknek az a szerény csoportja, mely a felvilágosult vallásosságot és a demokratikus egyházi alkotmányt szeretné érvényre juttatni). Sokkal dinamikusabbak viszont ezeknél egyfelől a hagyományos fundamentalista állapot őrizői, másfelől az individualista vallásosság “posztmodern” forradalmárai, akik az egyházi kínálatot saját válogatással ezoterikus és keleti vallásos elemekkel keverik. És persze mindezeknél együttesen jóval számosabbak a vallásilag közömbösek, akik főleg a fiatalok közül rekrutálódnak. (Amely utóbbi könyörtelen adat bizony elgondolkodtathatná a fiatalokra építő polgári stratégiák megalkotóit és végrehajtóit.)

Itt ugyanis olyan radikális tanulság levonására kényszerülünk, melynek szükségességére a választási vereség tényével töretlen lélekkel szembenező Orbán Viktor döbrentett rá bennünket: „Megtanultuk a régi mondás igazságát – mondta -, ha nem vagy eléggé megzavarodva, azt jelenti, hogy nem gondolkodol elég világosan.” Nos, ha elég világosan merünk és tudunk gondolkodni, fel kell tennünk a bármennyire megzavaró kérdést: milyen vallásosság-szindrómával kötött volt szövetséget a most zárult parlamenti ciklus polgári politikája, és milyen vallásosság-típussal működne együtt szívesebben és ígéretesebben ezután? Vagy általánosabban fogalmazva: vajon a Denz féle tipológiából melyik vallásosság-irányzat érvényesülése tehet jót az egész magyar társadalomnak, különös tekintettel arra a fiatalságra, amely többségében nálunk is vallásilag közömbös, de arra a félországnál pillanatnyilag valamivel nagyobb táborra is, amely nem az imahadjárat támogatta politikai erőket favorizálta. Tehát „kellőképp összezavarodva” szemébe kell néznünk annak a gondolatnak, vajon valamiben nem lehet-e igazuk azoknak is, akik a mi értékrendünk iránt közömbösek vagy éppenséggel a mi operatív értékvalóságunkban irritáló, őket elidegenítő elemeket érznek.

Közelebbről: a májusi fatimai engesztelésnek az áprilisinál visszafogottabb, bölcs tanulság-levonása, de főleg templomon kívüli felzaklató továbbgondolása újra kell hogy gondoltassa velünk a rendszerváltozás harmadik parlamenti ciklusában alapozódni kezdett „neo-neobarokk” Magyarország sorskérdéseit (ha már egy ilyen újragondolásra jószerivel csak egy

ilyen negatív választási kimenetel adhatott egyáltalán alkalmat). Mert úgy tűnik, azt a másik, Orbán által érintett tételt sem vehetjük pusztán retorikai fordulatként, hogy a jót épp a rosszból, a történelmi léptékű előretörést épp a keserű visszavetetésből, az egészséges növekedési erélyű elősárgadást – *Szent Benedek követőinek szavával* – az életképtelen ág minél mélyebb *visszametszéséből* nyerhetjük. Ezt az utóbbi szempontot ugyancsak a leköszönő miniszterelnök imígyen fogalmazta meg: „Vajon nem arról van-e szó, hogy azért kell kiállnunk újabb, talán kemény próbatételeket, mert még nem voltunk elég erősek arra a hatalmas feladatra, hogy magunkkal ragadjuk az ország többségét.” S ezenközben fő követelményként említette a „biztos talajt a lábunk alatt”, aminek a szilárdsága eszerint csalóka lápfelszínnek bizonyult. Szilárd talajt nem is lehet mélyre ásó, őszinte és szabad megvitatás nélkül elérni. De a kertészek - és az épp idézett bencések - is tudják, hogy a termőfeladatra még nem elég erős gyümölcsfaágot – s ennek analógiájára minden jövőépítő stratégiát is - annál mélyebbre kell visszanyesnünk, minél több újrahajtó erélyt akarunk előhívni belőlük.

Az alapozódni kezdett „neo-neobarokk” Magyarország tehát, amely a millenium katonai stratégia (Nemeskürty) által megtervezett és levezényelt, országra szóló megünneplésével a Szent István halálának 900. évfordulójára rendezett Eucharisztikus Világkongresszus mozgósító erejét is megközelítette (*nota bene*: egy fél évszázadon keresztül kényszer-szekularizált társadalomban), kétségkívül átmelengette a szívét annak a korosztálynak, amely a Széchenyi-Kossuth vitában Szekfű Gyula „hüvös igazságtévése” nyomán már diákkorában (közülük egy meghatározó hányad: *szerves*-gimnáziumi *cserkész*-diák korában) a Hídember eszmeiségére esküdt fel. De ennek az eszmerendszernek az átmentése a mai és holnapi ifjúság lelki világába távlatilag csak csonkán sikerülhetett volna, mivel ide már az a Németh László-i, Bibó István-i vonal is beletorkollott, amely a neobarokk katolikus orientációt alapjaiban „hamis realizmusnak” érezte, és inkább az apostoli eredetűként átörökített hatalom *cromwelli-kossuthi detronizálásából* fakadó össznépi újjászületésből, egy szekularizált baloldali humanizmustól várta az egészséges magyar jövőt. (Nem is beszélve a tőlük még inkább balra álló, de az ázsiai szocializmustól fertőzetlen progresszióról, mely szintén értékteremtő erőként akart bekapcsolódni egy magyar modernizációba.)

Egy olyan „*világnézeti és politikai ökumené*” hatalmas feladatára tehát, amely nem akarja belegyömöszölni az egész (vagy akár csak a többségi) Magyarországot ennek „széchenyiszekfűgyulladás-nemeskürty” felébe, valóban nem volt még elég erős az Orbán Viktor vezette érték-konzervatív tábor. Ezt jó, hogy éppen ő nyilatkoztatta ki (még ha egy „vajon” rugalmasabb formulájába öltöztetve is, nem akarván tovább komorítani-mélyíteni a vereségi másnap szomorúságának tónusát). De akkor valóban újra kell gondolni ideológiai alapjainkat, mert „ha nem tanulunk hibáinkból, akkor – szintén Orbán szavával -, nem volt érdemes elkövetnünk őket”.

József Tischner, a másik rendkívül világosan gondolkodó lengyel, még hozzá reformteológus (aki „A tomista kereszténység alkonya” című tanulmányában meg merte kérdőjelezni a 700 éves tudományos szintézis – a zsidó-keresztény hitvilágnak Aquinói Szent Tamás által Arisztotelész metafizikájába történt szervesítése – jelenkori használhatóságát), mérlegre teszi a nagy erejű lengyel vallásosságot (mely még pápát is adott a világnak). Azt találja, hogy ennek igen mélyről feltörő erőforrása a lengyelség több évszázados védekezése az ortodox nagy testvér hatalmi-lelki beolvasztó törekvése ellen. Itt tehát azért nincs szó intellektuális modernizálódásról, mert tartósak az érzelmi tartalékok. De vajon ez az állapot a jövőre vonatkozóan is ígéretes-e? A legutolsó parlamenti fordulóban a lengyel egyház erkölcsi támogatása éppúgy kevésnek bizonyult, mint a magyaré. Vajon mindkettő nem érett-e meg egy olyan intellektuális felnőttiségre, az esőért imádkozó vagy a kegyszoborhoz dörzsölt ruhadarabból vírusok elleni immún-erőt varázsoló népi vallásosság kedves és megható álmvilágából való felébredésre, amely vonzóbb lehet a fiatal korosztály (és az

értelmiségiek!) szélesebb rétegei számára is. És amely – nem mellesleg – közelebb hozhat bennünket a vallás- és egyháztörténet számos, a mi oldalunkon elhallgatott, netán elkendőzött igazságához, egy, a keresztény kurzusban egyoldalúan beállított egyházkép kiegészítéséhez, esetenként kényelmetlen korrekciójához. Nem mellesleg, mert a bibliai szó is érvényben van: „az igazság megszabadít titeket”.

Az értékonzervatív polgári politikát a választási vereség rákényszeríti arra, amit idáig elkerült: hogy ti. nagyobb felbontó erővel vizsgálja meg, milyen is valójában az a vallásosság, amivel szükségszerűen szövetséget kötött egy ateista marxizmus vezérelte kommunista párt utódpartja ellenében, amely viszont a maga részéről egy baloldali humanizmust zászlójára tűző neoliberais párttal fogott össze a hagyományos értékrendben számára ellenszenvesnek talált elemek visszaszorítása érdekében. Ez teljesen új helyzet. A Fidesz-fiúk-lányok, '93-as pártszakadásuk óta, de az MDF-esek is folyamatosan, kritika nélkül elfogadták a történelmi egyházak által hivatalosan felkínált érzelmi-ideológiai kultúrát (még leginkább a kereszténydemokraták kritizálták a felső klérust, miután ez elég nyílt utalásokban megvonta tőlük a szavazategyűjtő támogatást). A „politikai kereszténység” pártjainak eleddig nem jutott eszébe feltenni a kérdést, hogy itt milyen teológiai irányzatok, milyen egyházi jövőképek, milyen generációs nézet- és érzelkülönbségek ellentétei feszülhetnek a feljűk mutatott aranyos sujtású vagy magyarosan zsinórozott fekete palást mögött. Az sem, hogy megkérdezzék maguktól: polgári-nemzeti törekvéseikhez vajon melyik vallásosság-irányzat volna kedvezőbb, melyik viszont tehertételekkel sújtottabb szövetséges. Vajon az az egyházi irányzat értékesebb útítárs-e, amely - Kolakowski szavával – „azt sugallja, hogy *épp csak eltűri* azt a meggyőződést, miszerint a szertartások és az ima, amelyek magától értetődően bevonják az isteni energia működését az ember életébe, valójában jól hasznosítható technikák, mintha mondjuk az ima egyfajta manipulációs eszköz lenne, amelynek ha helyesen alkalmazzuk, meg kell hoznia a maga kívánatos eredményét” (holott voltaképp az eltűrésen jócskán túlmenően még egy ilyen felvilágosodás előtti népi vallásosság időnkénti felszítására használja kommunizmust túlélő neobarokk szervezetét), vagy annak a vallási - sőt világnézeti - ökömenének a hívei, amely a polgári Magyarország eszményét nem szűkíti le egy kultusz-hagyomány és mögötte álló dogmarendszer, világ-, ember- és társadalomkép szigorúan őrzött „ortodoxiájára” és „ortopraxisára”, hanem a lelkiismereti szabadságnak a protestáns fejlődést utolérő II. vatikáni zsinati ideáját (is) komolyan veszi. Vajon nem volt-e fából vaskarika az egyik térfél emberi erőforrás-kapacitásával (még ha az politikai vetületben történetesen nem is valamivel kisebb, hanem valamivel nagyobb lett volna, mint a pontos 50 százalék) befogni az egész 100 százalékot? (De emberi erőforrásról szólva még abszurdabb a helyzet: a Kornai Jánosok, Szelényi Ivánok, Esterházy Péterek térfelét vajon bele lehet-e gyömöszölni a Balogh Jánosok, Roska Tamások, Makovecz Imrék térnegyedébe, attól függetlenül, hogy kiknek az eszmetársai vannak a kormányruznál?)

A „politikai kereszténység” lényegét pár évvel korábban Mádl Ferenc, akkori jogtudományi kutató kontributorunk egy világnézet-szociológiai vitakötethez ennél jóval befogadóbban határozta meg. „A keresztény valláserkölc, keresztény társadalmi-etikai gondolkodás része az európai örökségnek, amely az antikvitásból és a zsidó-keresztény kultúrából eredően az európai keresztény kultúra kibontakozásával fogalmazta meg az emberi társas együttélés és emberi magatartás alapvető etikai értékeit és elvárás-rendszerét. A jó és a rossz, a szép és a nem szép, az igaz és a hamis, az igazságos és az igazságtalan, a becsületes és a tisztességtelen, a szeretet és a gyűlölet megkülönböztetése, a szolidaritás és a segítség, az élet tisztelete és védelme, a gyermek mint közjószág - ahogy oly szépen Andorka Rudolf nevezte egyik szociológiai írásában - a család értékei, a közért, a másokért való helytállás, a politika a szónak ebben az arisztotelészi értelmében, hogy ti. igazában a köz javára való gondolkodás és cselekvés egysége a politika, és így tovább -- mindez tehát az európai örökségnek ezt az etikai értékrendjét jelenti. Ezt az értékrendet az ún. *politikai kereszténység* jegyében általában osztja

az európai társadalom. Osztja *annak ellenére*, hogy a társadalom jelentős része az ennek valláserkölcsei háttérében megjelenő hit teológiai-egyházi intézmény-rendszerét már kevésbé tartja magáénak. Ez az a jelenség, amelyre Antall József mondta egyik beszédében: *”Európában az ateisták is keresztények”*. Tisztelni is kell mindenkinek a hitét, meggyőződését, ha a társadalom együttélését ennek az etikai értékrendnek a jegyében kívánja élni, ami az emberek nagy-nagy többségétől konkrét vallásosságra tekintet nélkül elvárható és igazában meg is jelenik. Erre mondta Heisenberg a Rész és egész című munkájában, hogy ez az értékrend mágnesként tartja össze az európai kultúrát, amely mágnes-rendszer ha elveszítené erejét, borzalmas dolog történe az emberi társadalommal, rosszabb, mint az atomkatasztrófa vagy a koncentrációs táborok. Összegezve: a *politikai kereszténység* itt vázolt témája annyiban mozdíthat el egy optimistább beállítottság irányába, hogy ha igaz az, hogy az isteni eredetű keresztény kultúra a feltétele és alapja a társadalom egésze összetartásának, amely ma vitathatatlanul az erős etikai deficit állapotában leledzik, akkor bízhatunk abban, hogy a társadalom e deficites állapotából sok-sok kihívás tudomásulvételével fel fog támadni.” (Mádl Ferenc: Európában az ateisták is keresztények. In: Varga Károly: Vallásosság-szindróma és polgári társadalom. Osiris, 1999.)

Ezzel Mádl Ferenc tényként nézett szembe az ökumenének azzal a sajátos horizont-tágulásával, amiről a katolikus teológián belül legbátrabban *Karl Rahner* nyilatkozott. Rahner releváns szövegrésze így hangzik: ”Sok keresztény és katolikus, aki egyházunkban él és ezt fontosnak is tartja, a szellemi pluralizmusban és a tudati tartalmak túlkínálatában nem teljesen védett az ellen, hogy objektíve eretnesség számba menő véleménye legyen...” De ennek *reálpolitikus* értékeléseként - amivel a nagy teológus valami korszaknyitó vallásszociológiai újdonságot mond ki - még hozzáfűzi: „A mai emberek átlaga nem engedi, hogy az egyház hivatala gyakorlatilag vagy-vagy helyzet elé állítsa, hogy az efféle 'eretnenségeket' feltétel nélkül feladja vagy hogy váljon ki az egyházból.”

Vagyis a világnézet „beleszületéses” modelljét felváltó „választásos” modell érájában katolikus térfélen is teret nyert az evangélikus teológus és szociológus Peter L. Berger „heretikus kényszer” elve. Az egyház nem vizsgálhatja felül az őt támogató vagy vele szövetséges illetve vele békés koegzisztenciában élő politikai erők világnézetét saját ortodoxiájának kritérium-rendszerével, mivel egy ilyen „átvilágítást a meghatározó átlag „idejétmúltnak” tartana. Egyébként ez a „békénhagyási” igény kölcsönös. Annak a kezdeményezésnek az egyház részéről való véleményezésére, hogy korábbi politikai magatartásukról át kellene-e világítani az egyházi vezetőket - amivel egy televíziós közvélemény-kutatás szerint a népesség *90 : 10 százalékos arányban egyetértett* -, Paskai László bíboros, esztergomi érsek ezt nyilatkozta: „Csak a katolikus egyház részéről válaszolhatok. Az egyházi személyek átvilágítását egyesek felvetették egy évtizeddel a törvény létrejötte után. Ilyenformán idejétmúlt ez a kérdés. Ebben nem a vallási, hanem a politikai szempontok szerepelnek... Ennek a kérdésnek a jelenlegi felvetése idejétmúlt, és egyesek zavarkeltésre akarják felhasználni.” (Erősödött önazonosságunk tudata: Paskai László a magyar milleniumról és a magyarság lelki megújulásáról. Jezsó Ákos interjúja. Magyar Nemzet, 2001. augusztus 15.)

Csak az a formula bátoríthat bennünket arra, hogy ilyen felzaklatóan radikális kérdésfelvetésekig eljussunk, miszerint „a rosszból olyan jobbat kell kihozunk, aminek fölismerésére a jó nem adott volna alkalmat”. Pár héttel a választások előtt a Professzorok Batthyány Körében hangzott el, hogy az értékonzervatív oldalon ugyan általában rendben látszanak menni a dolgok, de közelebbről nézve ki-ki tudna eseteket felhozni, amikor ez messze nem így van - amire többen komoran bólogattak -, de nekünk ilyenkor is *szeretettel* kell bírálnunk. Ezt akkor valaki rögtön megtoldotta azzal, hogy a választásokig még szeretettel se kritizáljunk, hanem borítékoljuk a választások utánra a bármennyire is megszívlelendő bírálatainkat. Nos, a borítéknyitás pillanata elérkezett, ha nem is úgy, ahogy

akkor mindnyájan reméltük. Ideje tehát Szekfű Gyulával beismernünk: „Valahol utat tévesztettünk”. És bátor józansággal tennünk fel a kérdést: Hol csúszott hiba a számításainkba? – Ha erre a kész utókampány-válasz az, hogy az ellenfél részéről nem számíthatunk ilyen tömegű és súlyosságú (szervezettségű?) választási csalásra, manipulációra, a kékcédulás „megoldás” ennyire hatékony korszerűsítésére az ellenőrző kulcspozíciókban lévők ennyire nyilvánvaló cinkosságával (amit talán majd csak egy elfogulatlan történelmi nyomozás tud valaha felderíteni), a téves kalkuláció önvádja alól ez sem menthet fel. (Lehet, hogy olyan hadicselnek estünk áldozatul, ahol az ellenfél egyszerűen ravaszabb volt nálunk, legalább eggyel több mozgósítási tényezőre gondolt, mint mi.) Biztos, hogy jobb volt a „technológiája”, mint a „kultusz-technikával” is erősíteni vélt „logisztikánk”. Ugyanakkor bíróságilag nem lett bizonyítva, hogy sikere *csak vagy főleg* tisztességtelen játéknak eredménye. Orbán Viktor is óvatos pontossággal fogalmaz: „Hiába háborog sokak lelke, ez már bírói döntéssel is megerősített, s éppen ezért visszavonhatatlan tény.” Mert ha a győztes tisztességének folytatódó megkérdőjelezésénél ragadunk le, arra lehetünk ítélve, hogy változatlanul újratermeljük saját fogyatékoságainkat.

Szánjuk el tehát magunkat a bencés recept másfél évezredes kúrájára: „*Succisa virescit*”, „Visszanyesve kizöldül”.